

Denjean insisteix, malgrat tot, que el monarca i les institucions tracten de la usura sense distingir entre cristians i jueus, ressaltant la impossibilitat de fer-ho separatament i destaca que el seu únic objectiu és la consecució del bé comú. Una unitat d'acció política que cerca una nova ètica econòmica per a tot el Regne.

L'autora finalitza amb unes extenses conclusions i una genealogia dels reis de la Corona d'Aragó als segles XIII i XIV. Hi afegeix una àmplia i completa relació de fonts i bibliografia, amb uns sumaris breus. L'edició inclou nombroses fotografies de documents i gràfics que l'enriqueixen.

Tenim davant nostre una important aportació historiogràfica al coneixement històric general de la societat catalana dels segles XIII i XIV, però especialment de la seva comunitat jueva, que ens permet conèixer de manera més detallada el seu desenvolupament econòmic i sobretot l'encaix de la reeixida activitat creditícia i els esforços de la mateixa monarquia per a donar-li la cobertura normativa que el dret canònic li prohibia.

És, en definitiva, una excel·lent aproximació a la realitat econòmica i mercantil, d'aquella època d'expansió catalana per la Mediterrània, que requerí una millora dels mitjans de finançament que havien de fer-la possible.

Una obra, d'altra banda, magníficament editada per la Casa de Velázquez, centre de creació artística i de recerca creat el 1928 a Madrid i que constitueix una de les cinc escoles que la República Francesa té establertes a l'estranger. Cal destacar i deixar constància també en aquestes línies de la considerable aportació d'aquesta institució a la recerca en el nostre país amb el seu continu suport, del qual és un exemple aquesta obra de Claude Denjean.

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya

*LA FORMACIÓN DEL DERECHO FORAL VALENCIANO.
CONTRIBUCIÓN AL ESTUDIO DE LAS TRADICIONES JURÍDICAS
HISPÁNICAS EN EL MARCO DEL «IUS COMMUNE»,
D'ANICETO MASFERRER I JUAN ALFREDO OBARRIO MORENO³⁷*

Aquesta obra en conjunt ens presenta el quadre de fonts del dret vigent en el Regne de València des de la seva creació al segle XIII, en el regnat de Jaume I, fins a la seva decadència i desaparició al segle XVIII.

37. Madrid, Dykinson, 2012, 479 p.

És un extens treball que els autors dediquen a la memòria del doctor José Sarrión, traspasat recentment, i que es presenta en el marc del projecte de recerca que dirigeix la doctora Remedios Ferrero en el si de la Universitat de València.

El llibre es divideix en vuit capítols, en els quals, com es deia, es repassa la història del dret valencià des dels seus orígens. Un ordenament jurídic que es vol reconstruir no sense dificultats, tot tenint en compte la realitat jurídica dels altres regnes existents dins la mateixa Corona d'Aragó a la qual pertany el Regne de València, i la Corona de Castella.

Aquesta voluntat de fer un estudi també amb una perspectiva comparada de conjunt es posa de manifest en el títol de l'obra amb la referència «en el marc del *ius commune*».

Els autors ens presenten un treball d'ordenació, com manifesten, «en base a una visió omnicompreensiva, recurrent a una triple orientació: legal, doctrinal i documental». Ens trobem davant d'una completa obra de síntesi que presenta el dret històric de l'antic Regne de València. Un regne que, com els altres de la Corona d'Aragó, té un ordenament jurídic propi segons una concessió de Jaume I de 1238; un sistema jurídic que es confirma i s'amplia al llarg de la història fins a l'abolició i la supressió dels furs el 1707, i sens perjudici de la pervivència de determinades institucions consuetudinàries.

Els autors parlen sempre del «dret foral valencià», expressió, malgrat tot, potser poc apropiada per les reminiscències antiquades de la foralitat, però que en tot cas al·ludeix a l'ordenament jurídic propi del Regne de València, i que recull i regula tota institució de dret públic i de dret privat que hi regeix.

Sempre s'insisteix en aquest caràcter lògic de conjunt i es ressalta l'arrelada tradició jurídica autòctona que el Regne tenia al principi del segle XVIII. Un règim jurídic integrat per diverses fonts i arrelat des del seu origen en la tradició del *ius commune*, al qual recorrien sovint els juristes i que s'aplicava en la pràctica forense. Un dret que, en qualsevol cas i malgrat els actes de prohibició que es produeixen, s'erigeix en la principal font supletòria del dret valencià.

Ja el capítol I del llibre es refereix precisament a la que és la seva primera font del dret: el rei. Un monarca que es reconeix superior i que, com a tal, deté una jurisdicció que li permet fixar el dret i aplicar-lo com a jutge suprem.

Ambdues potestats configuren el rei com a font del dret, funció que exerceix amb plenitud més enllà dels límits establerts per l'ordenament jurídic, al qual en cap cas està sotmès.

Aquesta posició règia s'expressava especialment amb l'ús de fórmules i clàusules com *no obstante*, *ex certa scientia* o *plenitudine potestatis*, per a posar uns exemples. A continuació es tracten les manifestacions principals de la potes-

tat reial a través de la funció judicial: les sentències del príncep, les seves cartes —els rescriptes, també *contra ius*— i les pragmàtiques sancions.

El capítol II del llibre es refereix al caràcter paccionat del dret valencià. Aquest pactisme, element essencial en la configuració jurídica i política dels territoris de la Corona d'Aragó, la doctrina valenciana el desenvolupa a partir de l'obra de Pere Belluga *Speculum Principum*. Una institució que és a la base d'una nova font del dret que sorgeix de les Corts, fruit del pacte i l'acord entre el rei i els estaments reunits en aquestes, que té pel seu origen un caràcter prevalent i que per la seva utilitat pública pot limitar el dret del rei en benefici de la justícia i l'interès públic.

Els autors recullen també de forma prou exhaustiva les referències de juristes valencians al pactisme: Cerdà de Tallada, Francesc J. León, Bas i Galceran, Matheu i Sanz, Crespí de Valldaura.

El capítol III de l'obra es refereix de manera general a les fonts del dret valencià. La primera és el fur, com a expressió del dret del Regne aprovat en Corts (es refereix a l'estudi i la distinció de significats de la paraula que recull Cerdà de Tallada en els seus «Comentaris»). Després s'al·ludeix a la llei, manifestació del dret del rei i que ha de ser honesta, justa, possible (segons el dret natural —malgrat admetre excepcions— i els costums de la pàtria), convenient o adequada al temps i el lloc, necessària i útil, clara i manifesta per a la utilitat comuna (no privada), escrita i promulgada (amb publicitat), i no retroactiva.

En tercer lloc, es tracta el privilegi, un dret particular exclusiu de persones o d'aquelles coses a les quals es destinava la seva aplicació. És *lex privata*, un *ius singulare*, un mitjà usat pel rei per a infringir el *ius commune*, com manifesta el jurista Pere Belluga. Atorgat pel príncep, el privilegi també s'adquireix pel costum o la prescripció; i n'hi ha de diverses classes: per raó de la causa, en relació amb el dret, per la seva durada, o finalista, o pel seu objectiu —benefici. Els autors també en distingeixen aspectes com el contingut, la promulgació, la permanència i revocabilitat, i la interpretació restrictiva.

La quarta font és la dels actes de Corts. Una disposició de Corts és equiparable amb la llei i el privilegi, però singularment a València té un caràcter particular aprovat per iniciativa d'un braç de Corts (mentre que a Catalunya té rang de llei general —tot i que és una norma particular en origen—, a Aragó regula aspectes del Govern, administratius, etc.).

Amb el dret oficial escrit, el costum segueix tenint un lloc molt destacat en el conjunt de les fonts del dret del país. Però una font, en tot cas, que es troba en segon terme, com un dret no escrit que s'aplica en defecte de llei; i això, com a ús acceptat per una part important de la comunitat. En tot cas, el costum ha de ser bo i racional, i no pot atemptar contra el dret oficial. Els nostres autors fins i tot dis-

tingeixen llargament els tipus de costums: escrits (antics costums posats per escrit en els furs valencians), no escrits, *secundum legem*, mals costums, etcètera.

L'estil judicial o *stilum curiae* és una altra font del dret del país, limitada a l'àmbit judicial i amb un paper fonamental reconegut pel *ius commune*. Parteix del concepte d'*estil* com d'un costum particular però escrit, que expressa el mode de procedir dels tribunals de justícia. Els juristes valencians reconegueren la seva importància, tant en causes civils com en causes penals, com a norma amb força de llei.

El capítol IV del llibre es dedica a la transgressió del dret. Es refereix als mecanismes de defensa dels estaments i els súbdits davant dels abusos del poder reial. Els autors fan una breu descripció dels sistemes vigents en els territoris peninsulars i finalment se centra en el Regne de València. Així, es parla dels greuges i dels contrafurs: el greuge com a mecanisme de conservació del règim jurídic (en si, protestes del Regne per determinades actuacions, bàsicament de l'Administració reial). El greuge és una institució comuna amb els altres territoris de la Corona d'Aragó, sens perjudici de les seves especificitats valencianes; així, hom distingeix el greuge simple —l'individual— del general o contrafur per actes que vulneren el dret del país.

Una altra institució de control dels oficials públics és la «tenença de taula», institució romana a bastament tractada per nombrosos autors entre els quals destaca Jesús Lalinde Abadía. Un procediment, en definitiva, contradictori, aplicat als oficials reials amb jurisdicció ordinària i temporal. En aquest capítol es tracten àmpliament el seu origen, la seva evolució normativa i la seva relació amb altres procediments, i se'n descriuen de manera detallada els subjectes, l'objecte, la periodicitat, els recursos, etcètera.

El capítol V de l'obra de Masferrer i Obarrio tracta del dret propi valencià i la seva relació amb el *ius commune*. De fet, s'insisteix en l'existència a València d'un dret del Regne que esdevé dret comú de tot ell: el Fur és en si dret comú de tot el Regne. La temor que els juristes poguin limitar la potestat legislativa règia duu el rei a prohibir el recurs al dret romà canònic (Jaume I, el 1251), però, en la praxi, el *ius commune* segueix sent l'únic ordenament capaç de suplir les nombroses llacunes del dret propi.

A més a més, un altre capítol, el VI, s'ocupa de les vies de recepció del dret comú romà canònic: la doctrina dels doctors, la configuració de l'ordenament jurídic processal civil i criminal, la pràctica notarial per l'obra dels juristes glossadors i comentaristes, i els juristes propis valencians.

Per la seva part, el capítol VII es refereix a l'abolició del dret valencià arran del Decret de Nova Planta de 29 de juny de 1707, després de la derrota en la Guerra de Successió. Poc després, el 29 de juliol de 1707, Felip V promulga un altre decret que restitueix a la noblesa els seus privilegis i drets (referents també al dret privat),

els quals segueixen vigents encara en els segles posteriors. Però aquesta és l'excepció, ja que en general s'imposa el dret castellà.

Els valencians demanaren al rei el mateix tracte que donà després a aragonesos, mallorquins i catalans, que els havia de permetre mantenir certs àmbits dels seus drets històrics. Tanmateix, tot i la paraula inicial favorable del mateix monarca, finalment això no es dugué a terme (malgrat que, com constaten els autors, els anys posteriors encara s'acredita la vigència de la pràctica forense anterior).

I, finalment, el capítol VIII, com a continuació de l'anterior, descriu quines són les fonts del dret valencià al segle XVIII. Així, a tall de conclusió, s'afirma que el dret valencià privat seguí vigent durant aquell segle, encara que en relació amb determinats grups de persones o en certs territoris en virtut d'algun privilegi reial; que els decrets de 1707 en cap moment deixaven clar de quina manera no es podien aplicar els furs que no contradiguessin les regalies reials; i que el *ius commune* va tenir un paper molt important, sense oblidar que també era a la base de moltes institucions castellanques. En qualsevol cas, aquest capítol deixa oberta una línia de recerca que cal completar i concretar. O que, tal vegada, només caldrà aprofundir, com potser faran els mateixos autors en un treball futur.

Per a acabar, l'obra inclou un complet apèndix documental de gran interès, ja que conté la relació de la normativa promulgada per Felip V per als diferents regnes de la Corona d'Aragó després la Guerra de Successió. A continuació hi ha la llista de les fonts normatives i d'altres obres consultades pels autors (formularis, diccionaris), de les fonts doctrinals i forenses, i d'al·legacions jurídiques. Finalment, hi ha també una bibliografia.

És una obra interessant que aborda un tema complex i poc tractat. I que, alhora, requereix una continuïtat que segur que tindrà lloc ben aviat per a conèixer la realitat històrica més enllà de la praxi pròpia d'algun col·lectiu o d'un territori determinat, en el conjunt de la societat valenciana a partir del segle XVIII.

Josep Serrano Daura
Universitat Internacional de Catalunya